

Advies VO Raamwerk Boeiend Bloeiend Bedrijventerrein Grote Polder - Zoeterwoude

December 2015

Robbert Snep (Alterra Wageningen UR)

Menno Reemer (EIS kenniscentrum Insecten)

Context: Het project Boeiend Bloeiend Bedrijventerrein is een initiatief van de gemeente Zoeterwoude, de Vereniging BIZ Grote Polder en ondernemers van bedrijventerrein Grote Polder en heeft als doel het bedrijventerrein Grote Polder duurzamer, groener, kleurrijker en levendiger te maken voor werknemers, bewoners en passerende recreanten. Om dit te bereiken worden delen van het bedrijventerrein op een meer natuurlijke wijze ingericht en beheerd, zodat herkenbare routes ontstaan en groene plekken onderling worden verbonden voor flora en fauna.

Verzoek: aan de Bijenhelpdesk (Robbert Snep & Menno Reemer) is gevraagd het concept VO (Voorlopig Ontwerp) te beoordelen op de mate waarin het inrichtingsplan daadwerkelijk bijdraagt aan behoud en ontwikkeling van wilde bijenpopulaties. Robbert heeft dit advies opgesteld vanuit zijn achtergrond als auteur van het plan Biodiversiteit op de Brouwerij (2014), betreffende de Heinekenbrouwerij gelegen naast bedrijventerrein Grote Polder in Zoeterwoude. In dit plan staan bestuivers (bijen, zweefvliegen en vlinders voorop). Een groot deel van het groen op het brouwerijterrein wordt inmiddels volgens het plan beheerd, en de eerste resultaten voor natuurbehoud en –beleving zijn al zichtbaar. Hij heeft daarnaast, vanuit promotieonderzoek naar natuur op bedrijventerreinen, meer onderzoeks- en praktijkervaring met het stimuleren van natuur op bedrijventerreinen (o.m. adviseur voor Grote Polder studentrapport Eduard van Iersel, 2014), en is mede-auteur van Bij-zonder kleurrijk landschap van Wijk en Wouden.

Samenvatting advies

Het Voorlopig Ontwerp (VO) draagt in alle fasen (doelstellingen en uitwerking ontwerp) uit dat gedacht is aan biodiversiteit, in bijzonder bijen. Voor een gemengd bedrijventerrein (gericht op MKB) is dit bijzonder: dit is het eerste plan in Nederland dat zo in detail ingaat op de kansen voor bestuivers. In het VO is worden de habitateisen die wilde bijen aan hun omgeving stellen goed weergegeven (hoofdstuk 3). In de uitwerking voor het bedrijventerrein (hoofdstukken 4 en 5) wordt met een aantal belangrijke habitateisen (jaar-rond voldoende planten met nectar/stuifmeel, op korte afstand van elkaar) rekening gehouden. Om de ambitie van een bij-vriendelijk bedrijventerrein ook daadwerkelijk te realiseren zouden nog een aantal zaken kunnen worden toegevoegd:

- Een meer expliciete doelstelling/randvoorwaarden betreffende biodiversiteit, bijen in bijzonder. Dit gaat helpen om de juiste keuzes in inrichting en beheer te maken. Zie Heineken plan als voorbeeld.
- Meer aandacht voor de nectar- en stuifmeelwaarde van planten, zowel bij selectie planten als bij inrichting en beheer (snoei na bloei). Dit helpt om met beperkt groen toch veel meerwaarde voor bijen te behalen.
- Meer aandacht voor zon en windluwte bij inrichting van het groen. Microklimaat is belangrijk voor bijen.
- Meer aandacht voor nestplaatsen (niet alleen bijenhôtels) en overwinteringsmogelijkheden. Zie steile wanden bij Heineken als voorbeeld van natuurlijke nestgelegenheid.
- Meer aandacht voor beheerkwaliteit. Bij-vriendelijk groenbeheer is maatwerk, en cruciaal om biodiversiteitsdoelstellingen te behalen. Met verkeerd beheer is de herinrichting van groen uiteindelijk voor niets gedaan, omdat het rendement van alle inspanningen voor de bijen dan laag zal zijn.

Op de volgende pagina's wordt in detail ingegeven op het VO, met tips en aanbevelingen inclusief doorverwijzing naar bronnen met meer info.

Doelsoort Bij (p.4)

Gaat het om wilde bijen, honingbijen of beide? Wat wil men met dit VO bereiken: meer diversiteit in soorten, ondersteuning van bedreigde soorten, grotere populaties wilde bijen, ondersteuning imkers...etc.? Het beter beschrijven van wat de doelstelling is maakt het ook makkelijker te beoordelen of het VO die doelstelling ook echt ondersteunt. Voor het Heineken-terrein zijn de doelstellingen scherper geformuleerd, waardoor communicatie met de beheerder makkelijker gaat.

Randvoorwaarden resultaat (p.4)

Ook bij deze randvoorwaarden is een verdere aanscherping duidelijker. Bijvoorbeeld: in plaats van *'verhogen het aantal soorten flora en fauna'* zou ik een randvoorwaarde opnemen als *'zorgen voor duurzame populaties van ten minste 15 bijensoorten'*. Het punt met te algemene randvoorwaarden is dat ze makkelijker gehaald kunnen worden (een soort erbij, en je bent er), zonder dat er ook echt iets wordt bereikt. Dit te meer omdat de uitgangssituatie vrij sober is qua natuurwaarde en daarmee iedere stap in een natuurvriendelijke inrichting meteen bijdraagt aan deze randvoorwaarden. Maak duidelijk wat het streven is, leg daarbij de lat op een ambitieus maar realistische hoogte.

Resultaat (p.4)

"De vergroening van Grote Polder is een gezamenlijk project van gemeente en ondernemers en beiden zijn in het projectteam vertegenwoordigt." > houdt dat ook in dat de ondernemers een inspanningsverplichting hebben op hun eigen terrein, of hebben zij slechts een klankbordrol (en geen verantwoordelijkheid)? Nu is dat niet helemaal duidelijk in de tekst.

"Alle projecten sluiten aan bij projecten in de omgeving". > Welke projecten wordt bedoeld, het noemen van ten minste enkele projecten kan helpen beter inzicht te krijgen in het waarom van dit resultaat.

Uitvoeringsprogramma Leidse ommelanden (p.4)

'voor de mens eetbare soorten (als klimmers druif en framboos, bessenstruiken, fruitbomen) naast de eetbare soorten voor de bij'> veel van deze soorten zijn ook voor bijen interessant.....en bijen zijn nodig voor de bestuiving om dat fruit ook echt te krijgen! Zie www.bestuivers.nl of www.drachtplanten.nl

Planning (p.5)

'In het voorjaar vindt een nul-meting plaats van het huidige groen, zodat de toename van de biodiversiteit, na uitvoering van het Inrichtingsplan te meten is' > ook hier is het aan te bevelen meer verduidelijken wat dan gemeten gaat worden: alle plant/diersoorten op het terrein, een selectie (welke wel/niet), ...etc. Door nu specifiek te zijn, wordt de verwachting van wat het plan gaat opleveren ook beter bediend.

Inrichtingsplan Raamwerk Grote Polder (p.5)

'Dit Raamwerk is een gebruiksvriendelijk handboek voor de flexibele inrichting van de openbare ruimte en de ruimte van de ondernemers, zoals de Multi-Purpose stroken (MP-stroken) en bedrijfskavels. Het biedt kwalitatieve en kwantitatieve inrichtingsprincipes voor de ontwikkeling van het bestaande bedrijventerrein naar een groen bedrijventerrein, dat een vanzelfsprekend onderdeel vormt van het bijennetwerk en een hoge biodiversiteit heeft'.

> *flexibele inrichting* is logisch op een bedrijventerrein, een gevolg van de dynamiek in bedrijvigheid. Voor bijen is echter belangrijk dat voldoende habitatwaarde continue aanwezig is, zodat populaties ook over de jaren kunnen opbouwen in omvang. Hoe wordt ervoor gezorgd dat op het niveau van grote Polder continue voldoende habitat aanwezig is, met daarin alle benodigde functies (nest, voedsel etc.)? Als flexibiliteit inhoudt dat strategische locaties voor de bijen (nest- en overwinteringsplaatsen) opeens kunnen verdwijnen zonder dat daarvoor een alternatief wordt geboden, dan zullen bijenpopulaties niet makkelijk groeien en handhaven.

> een *'hoge biodiversiteit'* gaat al een stap verder dan de doelstelling van *'meer soorten'*. Uit de tekst is niet af te leiden wat onder hoog wordt verstaan (veel soorten, grote populaties?), maar vooral ook niet hoe dit bereikt gaat worden (met een flexibele inrichting).

Bestaand groen (p.12)

'De randen van het bedrijventerrein bestaan uit de parkzones Nassaupad, Spoorpad en Meerburgwetering en zorgen altijd voor een stevig groen decor dat beeldbepalend is voor de beleving van het bedrijventerrein. Hier is de boomstructuur stevig en van grote waarde voor vogels en vleermuizen'. > Waaruit blijkt de waarde voor vogels en vleermuizen, is daar onderzoek naar gedaan? Door een referentie naar een onderzoekstudie op te nemen, wordt duidelijker dat deze bewering ook onderbouwd is en ontstaat er vertrouwen in dat deze tekst een gedegen beschrijving van de actuele biodiversiteitswaarde geeft.

'Bosjes staan vaak op de overgang tussen twee bedrijven en de openbare ruimte en zijn erg beeldbepalend in de huidige situatie. Daarnaast hebben ze een grote ecologische waarde doordat groen is opgekomen dat in het gebied thuis hoort en van grote waarde is voor insecten en daarmee voor insecteneters.' > zie vorige opmerking.

Karakteristieken bestaande situatie Grote Polder (p.13)

'De vogelbosjes op de overgang tussen twee bedrijven en de openbare ruimte en zijn erg beeldbepalend in de huidige situatie. Zeker langs de Industrieweg aan de noordzijde. Ze hebben een grote ecologische waarde, doordat ze bestaan uit soorten die in het gebied thuis horen en van grote waarde zijn voor insecten en daarmee voor insecteneters'> zie vorige opmerking.

'Op veel plaatsen zijn hekwerken rond de bedrijfskavels vergroend. Het groen is spontaan opgekomen en bestaat uit soorten die in het gebied thuis horen en van grote waarde zijn voor insecten en daarmee voor insecteneters. Op een aantal plekken is hetzelfde gebeurd met hagen. Deze bestaan nu uit diverse soorten, terwijl er ooit één soort aangeplant is. > zie vorige opmerking.

Gereedchapskist (p.19)

Als de maatregelen zoals voorgesteld in de gereedchapskist worden vergeleken met de habitateisen van verschillende soorten bestuivers (zie teksten over ecoprofielen), dan is er geen waarborging dat uitvoering van de voorgestelde maatregelen ook daadwerkelijk gaat leiden tot een flinke toename van de wilde bijen, en de biodiversiteit in totaal. Wat ontbreekt zijn:

- richtlijnen/regels voor voldoende habitat op een locatie, waarbij nest, voedsel, overwintering allemaal op korte afstand aanwezig zijn. Verderop in het VO worden daar wel uitspraken over gedaan. Handig om daar bij de tekst van de gereedchapskist alvast naar te verwijzen.
- Idem voor eisen omtrent zon en windluwte
- Bomen en struiken ontbreken als maatregel > erg waardevol voor biodiversiteit, inclusief bijen!
- Natuurlijke nestplaatsen (dood hout, steile wanden, open grond) als nestplaats voor bijen.
- Van groendaken en groengevels wordt niet aangegeven dat geselecteerd wordt op ecologische beplanting...daar is winst te behalen, want lang niet alle gangbare systemen hebben een echte meerwaarde voor biodiversiteit.
- De notie dat groenbeheer van zeer grote invloed is op de uiteindelijke habitatwaarde voor biodiversiteit. Als het beheer niet op de juiste ecologische wijze wordt uitgevoerd (en dat gebeurt vaak), dan is eigenlijk alle moeite voor niets geweest (qua natuur dan).

Raamwerk (p.22)

'Soorten zijn zodanig gekozen dat de bloei elkaar aanvult en opvolgt en er nagenoeg jaarrond iets bloeit, zodat de het voedselseizoen van de bijen zo lang mogelijk is' > goede intentie, jaarrond aanbod aan voedsel voor bijen, daar ontbreekt het vaak aan! Belangrijk is ook de nectar- en stuifmeelwaarde van de beplanting, zie hieronder een tweetal bronnen waar die waarden voor veel plantsoorten uitvoerig beschreven zijn. Is deze of vergelijkbare informatie gebruikt bij de selectie aan plantsoorten (Bijlage 1)?

<http://www.drachtplanten.nl/zTweejarigNrdFlora/00IndexFr.htm> (wilde bijen en honingbijen)

<http://www.imkerpedia.nl/wiki/index.php/Drachtplanten> (honingbijen)

Water (p.26)

'Door de oevers te maaien en het maaisel af te voeren zal op den duur een bloemrijkere vegetatie ontstaan.'
> in theorie klopt dat, maar in de praktijk is er soms mee voor nodig (bijvoorbeeld in/bijzaaien van de juiste planten).

Oevers zijn ook goede plek om steile wanden te creëren als nestplaats voor wilde bijen. Zie voorbeelden op terrein Heineken, bij parkeerplaats hoofdingang.

Multipurpose stroken (p.29)

De inrichtingsvoorstellen voor de MP stroken, maar ook de andere groendelen: houdt rekening met zon en windluwte, neem dat ook op als aandachtspunt.

Groene kavelgrenzen (p. 34)

'Aan de zijkanen is de beplanting soms bewust aangeplant in de vorm van bomen, maar veelal is de beplanting hier spontaan ontstaan. Deze laatste groep is interessant omdat hier gebiedseigen soorten zijn opgekomen, die een grote bijdrage leveren aan de biodiversiteit. Hier staan vaak al soorten tussen, die in het rijtje van de bijenplanten thuishoren, als schietwilg, veldesdoorn en vlinderstruiken.' > Belangrijk bij 'bijenplanten' (dus ook bomen) is dat ze in bloei kunnen komen. De vraag is of dit ook geldt voor bomen die op kavelgrenzen groeien, al dan niet spontaan. Voor de knotwilgen op de Energieweg in ieder geval niet (zie onderschrift foto).

Groene kavels

Wijs ondernemers ook op mogelijkheden om middels groen een lunchtuin in te richten op hun perceel. Zie als voorbeeld de groene lunchtuin van bedrijf Forbo Eurocol in Zaanstad, die er is gekomen door de verharding weg te halen: <http://detweeheren.nl/?p=94>

Principes (p. 38)

'smalle ruimte' > klimplanten zijn niet altijd gewenst door bedrijven, omdat ze soms het gebouw indringen (*Hedera*) en regelmatig onderhoud vragen. Voor bijen kunnen ze interessant zijn als ze in bloei komen (wederom *Hedera*). Richt de aandacht op zuidgevels (veel zon), en benoem dat de keuze voor klimplanten ook afhangt van het type gevel (liever steen dan metalen platen) en mogelijkheden voor onderhoud.

Denk bij gevels georiënteerd op (noord)oosten ook aan kansen voor nestkasten.

Groendak: behalve sedum kan ook een kruidendak als lichtgewicht dak worden aangelegd. Met de juiste kruidenmix kan zo'n dak ook bijdragen aan biodiversiteit.

Groendaken: link ook naar informatie over de voordelen van groendaken voor gebouwen (koeling), waardoor het voor ondernemers interessant kan zijn om een groendak te overwegen.

Foto's panden: de meeste panden hebben lichtgewicht metaalwanden, en waarschijnlijk ook metaaldaken. Dit type gebouwen leent zich niet of nauwelijks voor vergroening, vanwege bovengenoemde zaken.